

mirifice placeat castitas, eo quod ipse sit purissimus spiritus, adeoque sit ipsa increata puritas et castitas, atque in hac puritate ejus sanctitas consistit, ut docet S. Dionysius *De Divinis Nomin.* Hinc S. Joannes, *Apocal.* cap. XIV, 4, vidit virgines sequi agnum quocumque ierit. Nam, ut ait Paulus, *I Corinth.* VI, 16: «Sicut qui adhæret meretrici, unum cum ea corpus efficitur;» sic qui adhæret Domino per mentis corporisque castitatem, «unus spiritus est cum eo.»

Præclare hanc sententiam pertractat S. Cyprianus, tract. *De Habitu Virg.*: «Qui, inquit, fecerit voluntatem Dei, manet in æternum, quomodo et Deus manet in æternum. Æterna igitur et divina sectanda sunt, et omnia Dei voluntate facienda sunt, ut Domini nostri vestigia et magisteria sectemur, qui monuit et dixit: Non descendi de cælo ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, *Joan.* VI. Quod si non est major domino suo servus, et liberatori debet obsequium liberatus; qui esse cupimus Christiani, debemus quod Christus fecit, imitari. Scriptum est, et legitur, et auditur, et in exemplum nostri Ecclesiæ ore celebratur: Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo ille ambulavit, et ipse ambulare, *I Joan.* II, 6. Ambulandum est igitur vestigiis paribus, æmula ingressione nitendum est. Tunc respondet ad fidem nominis sectatio veritatis, et credenti præmium datur, si quod creditur et geratur.» Idem, tract. *De Zelo et livore*: «Quomodo portavimus imaginem ejus qui de limo est, portemus et imaginem ejus qui de cælo est. Imaginem autem cælestem portare non possumus, nisi in eo quod esse nunc cœpimus, Christi similitudinem præbeamus: hoc est enim mutasse quod fueras, et cœpisse esse quod non eras, ut in te divina nativitas luceat, ut ad patrem Deum deifica disciplina respondeat, ut honore et laude vendi Deus in homine clarescat, ipso exhortante et monente, et eis qui se clarificant, vicem mutuam pollicente: Eos, inquit, qui clarificant me, clarificabo, et qui spernit me spernetur,» *Joan.* XII. Subjicit deinde exemplum, nimirum nos debere imitari Deum in dilectione inimicorum: Deus enim peccatores hostes suos diligit, donisque et gratia sua prævenit. Ac subdit: «Si hominibus letum est et gloriosum, filios habere consimiles, et tunc magis generasse delectat, si ad patrem lineamentis paribus soboles subsiciva respondeat; quanto major in Deo patre lætitia est, cum sic spiritualiter nascitur, ut in actibus ejus et laudibus divina generositas prædicetur! Quæ justitiæ palma est, quæ corona, esse te talem de quo Deus non dicat: Filios generavi et exaltavi, ipsi autem spreverunt me! *Isaia* I. Collaudet te potius Christus, et invitet ad præmium, dicens: Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi,» *Matth.* XXV. Idem *De Oratione Dominica*: «Quanta autem Domini indulgentia, quanta circa nos dig-

nationis ejus et bonitatis ubertas, qui sic non voluerit orationem celebrare in conspectu Dei, ut Deum Patrem vocemus, et, ut est Christus Dei Filius, sic et nos Dei filios nuncupemus! Quod nomen nemo nostrum in oratione auderet altinere, nisi ipse nobis sic permisisset orare. Meminisse itaque, fratres dilectissimi, et scire debemus, quia quando patrem Deum dicimus, quasi filii Dei agere debemus, ut, quo modo nos nobis placemus de Deo patre, sic sibi placeat et ille de nobis. Converteremur quasi Dei æmpla, ut Deum in nobis constet habitare. Nec sit degener actus noster a spiritu, ut qui cælestes et spirituales esse cœpimus, non nisi spiritualia et cælestia cogitemus et agamus; quia et ipse Dominus Deus dixit: Eos qui clarificant me, clarificabo; qui me spernit, spernetur. Beatus quoque Apostolus in epistola sua posuit: Non estis vestri; empti enim estis pretio magno: clarificate et portate Deum in corpore vestro,» *I Corinth.* VI.

Sic Abraham secutus est Deum, *Genes.* cap. XII, 4, ubi S. Ambrosius, lib. I *De Abraham*, cap. II: «Sapientis (Biantis), inquit, vox fuit: Sequere Deum. Prævenit Abraham dicta factaque sapientum, et secutus Deum, exivit de terra sua.» Quin et Cicero, lib. III *De Finib.*, memorat inter alia sapientum præcepta: «Qui jubeat, inquit, sequi Deum, et se noscere.» Ejusdem meminuit Plutarchus, lib. *De Audiendo*. Celebre est illud Homeri, καὶ τὸ θεὸς ἡγεμὼν, id est, «et Deus aliquis ductor fuit.» Et illud Platonis in *Critone*: «Sine, ait, o Crito, ut hoc pacto agamus, quandoquidem hac nos ducit Deus.»

Vide hic quanta sit militiæ nostræ præstantia et gloria, quod Deum habeamus duces: quanta item securitas; tanto enim duce quis timeat? «Nolite recedere, ait Samuel *I Reg.* XII, 20, a tergo Domini, et nolite timere.» Quare ex adverso magnum probrum, magna inertia, magna pusillanimitas nolle sequi quo Deus dux noster præcedit, nosque ducit. Herodotus, lib. IV, narrat Darium regem Persarum, proficiscentem contra Scythas, cum Ocobazus Persa nobilis ex tribus quos habebat filios, duos tantum qui eum in bellum sequerentur obtulisset, sibi que tertium reservaret, valde indignatum jussisse omnes tres occidi, patrique relinqui, ut ostenderet quam indignum esset, quantumque nefas nolle quempiam regem in aciem euntem sequi. Simile narrat de Xerxe Darii filio: cui in Græcos castra moventi, cum Pythius Lydiæ rex comites daret et assecelas quatuor filios, quintum vero utpote primogenitum apud se detineret; illico Xerxes eum per medium secari jussit, perque media illius membra exercitum ire. Si id fecere Darius et Xerxes reges terreni, et homines ut ceteri, quid faciet Deus Rex regum et Dominus dominantium?

Porro, ne quis se excuset, dicatque difficile, imo impossibile esse, ut homo debilis Deum

omnipotentem quaquaversum sequatur; hac de causa Deus humanitatem induit, Christusque factus est homo, ut homo hominibus agendo et patiando viam præiret per labores, dolores et opera quæcumque in cælum. Audi S. Ambrosium in *Psalm.* CXVIII, octonario 5, explicantem illud: *Deduc me in vitam mandatorum tuorum, quia ipsam volui.* «Quis, inquit, hoc dicit, nisi qui sequitur Christum? Non potest alius hoc dicere, nisi qui illud exsequitur quod scriptum est: Post Dominum Deum tuum ambulabis, et ipsi adhærebis, quia ipse te deducit, *Deuter.* X. Quomodo deducatur, audi: Nisi quis tulerit crucem suam, et post me secutus fuerit, non est me dignus, *Matth.* X. Præcedit ergo Christus ut nos sequamur, præcedit Verbum. Principium Christus est, ideo Sapientia dicit: Dominus creavit me principium

viarum suarum, *Proverb.* VIII. Advertimus quod et principium Christus, et finis viarum sit. » Et paulo post: «Est natus ex virgine; creatus est, ut redimeret creaturas; homo factus est, ut homines morte perpetua liberaret. Creatus est, ut via: nihil demonstraret æternas, quibus homo redire possit ad Dei regnum. Ergo quia principium est viarum Dei, hoc principium sequamur. Primus viam novi ingressus est Testamenti, ut viam devotionis sterneret nobis. Si jejunamus, ante nos ille jejunavit: si pro nomine ejus sustinemus injurias, prius ille sustinuit pro nostra redemptione: «ervices suas posuit in flagella, maxillas suas in palmas; ascendit crucem, ut doceret mortem non esse metuendam. Denique quasi præcedens ait Petro: Tu me sequere. Et ideo Petrus cursum consummavit, quia secutus est Christum,» *Joan.* XXI.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ENCOMIUM SAPIENTIÆ.

HUNC ENIM TITULUM HABENT BIBLIA GRÆCA ROMÆ EMENDATA.

Quod in fine capituli præcedentis dixit: Quoniam nihil melius est quam timor Dei, et nihil dulcius quam respicere in mandatis Dei. Gloria magna est sequi Dominum, longitudo enim dierum assumetur ab eo, id ipsum toto hoc capite prosequitur. Igitur sapientia hic loquitur, seque dilaudat et commendat hominibus, ab origine, officiis, domo, pulchritudine et fructibus. Primo, itaque ostendit originem et genus se ducere a Deo; secundo, vers. 6, docet se cælos, mare, terram omniaque quæ iis continentur, creasse, dirigere et gubernare sapientissime; tertio, vers. 12, asserit se domum et sedem fixisse in Sion, et populo Israel; quarto, vers. 17, sui pulchritudinem demonstrat, comparans se arboribus pulcherrimis, puta, cedro, palmæ, olivæ, cinnamomo, balsamo, myrrhæ, terebintho, viti; quinto, vers. 24, suos fructus enarrat: nimirum, dilectionem, timorem, agnitionem, sanctam spem, omnemque veritatem, vitam et virtutem; sexto, vers. 32, docet se contineri in Lege, Moysi et Prophetis, ab eisque requirendam; sed maxime a Christo, cujus plenam sapientiam ac doctrinæ abundantiam et fecunditatem comparat fluvio Phison, Tigri, Euphrati, Jordani, imo mari. Porro, Siracides de more imitatur Salomonem, qui, *Proverb.* VIII, pari modo sapientiam se laudantem omnibusque commendantem inducit.

1. Sapientia laudabit animam suam, et in Deo honorabitur, et in medio populi sui gloriabitur. 2. et in ecclesiis Altissimi aperiet os suum, et in conspectu virtutis illius gloriabitur. 3. et in medio populi sui exaltabitur, et in plenitudine sancta admirabitur. 4. et in multitudine electorum habebit laudem, et inter benedictos benedicetur, dicens: 5. Ego ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam. 6. Ego feci in cælis ut oriretur lumen indeficiens, et sicut nebula texi omnem terram: 7. ego in altissimis habitavi, et thronus meus in columna nubis. 8. Gyrum cæli circuivi sola, et profundum abyssi penetravi: in fluctibus maris ambulavi. 9. et in omni terra steti: et in omni populo. 10. et in omni gente primatum habui: 11. et omnium excellentium et

humiliū. corda virtute calcavi : et in his omnibus requiem quæsi, et in hereditate Domini morabor. 12. Tunc præcepit, et dixit mihi Creator omnium : et qui creavit me, requievit in tabernaculo meo. 13. Et dixit mihi : In Jacob inhabita, et in Israel hereditare, et in electis meis mitte radices. 14. Ab initio, et ante sæcula creata sum, et usque ad futurum sæculum non desinam, et in habitatione sancta coram ipso ministravi. 15. Et sic in Sion firmata sum, et in civitate sanctificata similiter requievi, et in Jerusalem potestas mea. 16. Et radicavi in populo honorificato, et in parte Dei mei hereditas illius, et in plenitudine sanctorum detentio mea. 17. Quasi cedrus exaltata sum in Libano, et quasi cypressus in monte Sion : 18. quasi palma exaltata sum in Cades, et quasi plantatio rosæ in Jericho : 19. quasi oliva speciosa in campis, et quasi platanus exaltata sum juxta aquam in plateis. 20. Sicut cinnamomum, et balsamum aromatizans odorem dedi : quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris : 21. et quasi storax, et galbanus, et ungula, et gutta, et quasi Libanus non incisus vaporavi habitationem meam, et quasi balsamum non mixtum odor meus. 22. Ego quasi terebinthus, extendi ramos meos, et rami mei honoris et gratiæ. 23. Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris, et flores mei fructus honoris et honestatis. 24. Ego mater pulchræ dilectionis, et timoris, et agnitionis, et sanctæ spei. 25. In me gratia omnis viæ et veritatis, in me omnis spes vitæ et virtutis. 26. Transite ad me omnes qui concupiscitis me, et a generationibus meis implemini : 27. Spiritus enim meus super mel dulcis, et hereditas mea super mel et favum. 28. Memoria mea in generationes sæculorum. 29. Qui edunt me, adhuc esurient : et qui bibunt me, adhuc sitient. 30. Qui audit me, non confundetur : et qui operantur in me, non peccabunt. 31. Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. 32. Hæc omnia liber vitæ, et testamentum Altissimi, et agnitio veritatis. 33. Legem mandavit Moyses in præceptis justitiarum, et hereditatem domui Jacob, et Israel promissiones. 34. Posuit David puero suo excitare regem ex ipso fortissimum, et in throno honoris sedentem in sempiternum. 35. Qui implet quasi Phison sapientiam, et sicut Tigris in diebus novorum. 36. Qui adimplet quasi Euphrates sensum : qui multiplicat quasi Jordanis in tempore messis. 37. Qui mittit disciplinam sicut lucem, et assistens quasi Gehon in die vindemiæ. 38. Qui perficit primus scire ipsam, et infirmior non investigabit eam. 39. A mari enim abundavit cogitatio ejus, et consilium illius ab abyso magna. 40. Ego sapientia effudi flumina. 41. Ego quasi trames aquæ immensæ de fluvio, ego quasi fluvii dioryx, et sicut aquæductus exivi de paradiso. 42. Dixi : Rigabo hortum meum plantationum, et inebriabo prati mei fructum. 43. Et ecce factus est mihi trames abundans, et fluvius meus appropinquavit ad mare : 44. quoniam doctrinam quasi antelucanum illumino omnibus, et enarrabo illam usque ad longinquum. 45. Penetrabo omnes inferiores partes terræ, et inspiciam omnes dormientes, et illuminabo omnes sperantes in Domino. 46. Adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam, et relinquam illam quærentibus sapientiam, et non desinam in progenies illorum usque in ævum sanctum. 47. Videte quoniam non soli mihi laboravi, sed omnibus exquirentibus veritatem.

PRIMA PARS CAPITIS.

1 et 2. SAPIENTIA LAUDABIT ANIMAM SUAM, ET IN DEO HONORABITUR, ET IN MEDIO POPULI SUI GLORIABITUR : ET IN ECCLESIIIS ALTISSIMI APERIET OS SUUM, ET

IN CONSPECTU VIRTUTIS ILLIUS GLORIABITUR. — Est prosopopœia; inducitur enim hic sapientia quasi persona et regina sapientissima, sanctissima, p. 1-

cherrima, ditissima, gloriosissima, quæ quasi magistra omnes erudit, omnesque ad sui disciplinam, studium, imitationem, obsequium et cultum invitat. Porro « sapientia » hic generaliter ampleque accipitur, ut tam physicam, qua Deus omnia creat et gubernat, quam moralem, qua omnia juste saneteque efficit; tam creatam, quam increatam, sive essentialem, quæ communis est toti Sanctissimæ Trinitati; sive personalem, quæ propria est Filio, complectatur. Unde nonnulla quæ hic dicuntur de sapientia, magis conveniunt essentiali, alia magis personali, alia magis create. Filius enim, puta Christus, qua Verbum æternum Dei Patris est Sapientia increata et hypostatica, sive personalis a Deo Patre genita; idem, qua homo, est Sapientia in utero B. Virginis incarnata, uti fusiis dixi cap. 1, 1. Unde Rabanus, Lyranus et Palacius totam hanc sapientiæ panegyrim, ad litteram soli Christo incarnato assignant. Ecclesiasticus, inquit Palacius, accepit per revelationem, futurum ut sapientia genita, seu Filius Dei, coram Deo, coram omnibus hierarchiis Angelorum (omnibus Angelis advocatis et mundo in cœlum) hanc luculentissimam orationem in sui laudem habitura esset. Et ego probabilissime opinor eam orationem habuisse, quo die incarnari voluit. Quo die coram Deo, et tota curia cœlesti eam habuit; et postquam habuit, magnum audientium applausum sibi conciliavit. Ita ipse recte, sed nimis arcte. Favet, quod dicit versus 2 : « Et in conspectu virtutis illius, » id est coram militia cœlesti, « gloriabitur; » quodque ait Paulus *Hebr.* 1, 6 : « Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei. »

Sensus ergo est, q. d. Hucusque ego Siracides, quasi encomiastes sapientiæ, multa sparsim dixi de ejus laudibus; nunc illam ipsam loquentem introducam, ut ex ore ejus hæc et plura melius, et acrius, efficacius intelligatis, itaque ejus amore exardescatis, et in ejus admirationem studiumque rapiamini. « Et in Deo honorabitur, » id est, sapientia honorabit et laudabit seipsam; sed « in Deo, » id est, ad Domini Dei auctoris sui honorem et laudem, non ad vanam sui gloriam. Porro id faciet « in ecclesiis Altissimi, » id est, in cœtibus fidelium : hi enim soli capaces sunt sapientiæ veræ et practicæ, puta, prudentiæ, virtutis et sanctitatis. Unde hos solos sibi erudiendos sumit sapientia, in iisque gloriosa sua Deique opera et virtutes celebrat et deprædicat. Quocirca subdit : « Et in conspectu virtutis illius » (*Græce, δυνάμεις αἰσίου*, id est, exercitus, vel exercituum Dei; puta, in conspectu omnium Angelorum et hominum fidelium); gloriabitur, id est, gloriosas suas Deique virtutes et facinora commemorabit et celebrabit. Hinc enim dicitur *Deus sabaoth*, id est exercituum; quia angelos omnes hominesque ad manum habet quasi legiones validissimas, quibus hostes suos debellat. Ubi nota : Populum Dei fidelem no-

minat primo, *Ecclesiam*, ob conventus ad sacra peragenda, quæ pacis sunt; exercitum vero ad bella, Deo duce, contra vitia et vitiosos peragenda. Unde Syrus vertit, *sapientia laudabit animam suam*, id est, seipsam et in medio populi Dei honorabitur. In *Ecclesia Dei aperiet os suum, et in medio exercituum ejus gloriabitur*; Tigurina vero, *sapientia commendat seipsam, et in medio populo suo gloriatur. Os suum aperit in consilio Altissimi, et coram potentia ejus se prædicat, q. d.* Sapientia coram Deo potentissimo, Deique summa potestate et majestate laudabit seipsam, ut ostendat hæc laudes audiri debere magna cum humilitate, reverentia, attentione, desiderio, studio et obedientia; utpote quæ coram Deo iudice et vindice id faciat, qui hæc sapientiæ elogia aspernentes potentissime, severissime et acerrime puniet.

Mystice, apte *Ecclesia* in Officiis divinis B. Virginis hæc omnia (quidquid frustra obstrepat Lutherus, et oclament hæretici) accipit de B. Virgine, idque justissimis et gravissimis de causis : Prima est, quia B. Virgo inter puras creaturas (Christus enim matrem superans non est pura creatura, sed mixtum quid ex Creatore et creatura : qua Deus enim, est Creator; qua homo, creatura) est opus Dei sapientissimum, in cuius, scilicet, conceptione, nativitate, generatione, æque ac sanctificatione et glorificatione Deus summam ostendit sapientiam; nimirum, longe majorem quam ostenderit in creatione cœli et terræ, ac totius universi, imo omnium Angelorum et hominum. Hæc enim omnia sua dignitate, puta maternitate, gratia et gloria longe superat B. Virgo; Deus enim in ea, velut prima et nobilissima creatura, se suaque omnia quasi in speculo perfectò expressit, ut in ea ab omnibus semper laudetur et glorificetur.

Secunda, quia Deus B. Virgini in ejus conceptione, majorem quam ulli Angelo vel homini indidit sapientiam, virtutem et sanctitatem, quam deinde ipsa singulis momentis augendo et duplicando continue, per annos 72, quibus vixit, mire auxit, adeo ut ipsa sit idea omnis sapientiæ et sanctitatis hominum et Angelorum. Tota enim hæc panegyris potest accipi de sapientia creata : hæc autem in B. Virgine fuit perfectissima, quia ipsa perfectissime post Christum participavit sapientiam Dei, ejusque quasi exemplar nobis a Deo est proposita.

Tertia, quia ipsa est mater æternæ Sapientiæ in se incarnatæ. Sicut ergo filius ejus est Sapientia genita et incarnata : sic ipsa est sapientia illum gignens et incarnans. Adde : ipsa Christi, qui est æterna Sapientia, illustrissimum est membrum. Quare, cum hic laudatur Sapientia Dei, puta, Christus, utique laudatur et B. Virgo ejus mater; laus enim filii est laus matris. Quare; sicut Christus dicitur « primogenitus omnis creaturæ; » sic et B. Virgo dicitur primogenita omnis creaturæ, quia prædestinata fuit a Deo, ante ca-

leras omnes creaturas; sicut enim Christus prædestinatorum est primus, uti docet Scriptura et Theologi. sic et B. Virgo. Cum enim prædestinatus est Christus, Christique incarnatio, simul prædestinata est ejus conceptio et nativitas ex B. Virgine: non enim decebat, nisi ex illa, ipsum carnem assumere.

Quarta, quia ipsa nobis est mater et causa omnis sapientiæ, id est, prudentiæ et sanctitatis; hanc enim per ipsam nos accipere vult Christus, qui non per aliam quam ipsam, naturam nostram induere elegit. Quare, sicut de Christo incarnato ait S. Paulus I *Corinth.* cap. 1, 30, quod factus sit nobis sapientiæ, justitiæ, sanctificatio et redemptio: sic Christus idem analogice concessit suæ matri, ut causaliter fieret nobis sapientiæ, justitiæ et sanctificatio; quia, per illam nos suæ gratiæ, sapientiæ, justitiæ et redemptionis voluit fieri participes et compotes. Deus ergo illam nobis æque ac sibi statuit matrem, ac ad eam, quasi matrem in omni tentatione, difficultate, defectu virium et gratiæ nos voluit recurrere, ac per eam omne bonum omnemque gratiam impetrare, itaque in ea jugiter laudare Deum.

Dices: Quomodo cum veritate aptari possunt B. Virgini illa, quæ Sapientiæ dicit de se, vers. 6: «Ego feci ut in cælo oriretur lumen indeficiens;» vers. 40: «Ego effudi flumina?» Respondeo, primo, mytice, q. d. Ego feci ut in cælis, id est Ecclesiis, oriretur Christus qui est sol justitiæ, feci ut in iis oriretur lux fidei. Rursum, ipsa, quasi mare gratiarum, earum flumina in Ecclesiam et fideles effundit. Secundo, ad litteram hoc sensu, q. d. Ego fui causa, cur Deus crearet lucem, cælos, mare, flumina totumque universum. Hujus enim creatio ordinata fuit ad justificationem et glorificationem Sanctorum, factam a Christo per B. Virginem, tanquam ad suum finem; ordo enim nature creatus et institutus est propter ordinem gratiæ. Quia ergo B. Virgo fuit mater Christi, ac consequenter fuit medium nostræ redemptionis, ac totius ordinis gratiarum a Christo instituti; hinc pariter fuit causa finalis creationis universi; universi enim finis est Christus, ejusque mater et Sancti; ut scilicet, Sancti in universo hoc per Christum et B. Virginem, gratia et gloria donentur. Quare creationis universi causa finalis fuit prædestinatio Christi, B. Virginis et Sanctorum. Licet enim universi partes quædam sint Christus et B. Virgo, deoque eo posteriores in genere causæ materialis; tamen in genere causæ finalis sunt priores. Quare inter creationem universi et nativitatem Christi ac B. Virginis, est mutua quædam contradependentia; nec enim Deus nasci voluit Christum et B. Virginem, nisi in universo hoc; nec vicissim voluit universum hoc existere sine Christo et Beata Virgine, imo propter illos illud creavit. Totum enim universum ad Christum et Beatam Virginem, ordinemque gratiarum, velut ad sui complementum et finem referri et

ordinari voluit. Vide nostrum Suarez, Vasquez, Valentiam, III p., *Quæst.* 1, ac P. Canishum, lib. V *Marial.* cap. vi, et lib. I, cap. xii. Christus ergo et B. Virgo sunt causa finalis, ob quam creatum est universum, ac proinde ejusdem sunt causa formalis, puta exemplaris, scilicet, idea. Ordo enim gratiarum, in quo primus est Christus et B. Virgo, est idea et exemplar, juxta quod Deus creavit et disposuit ordinem nature totiusque universi. Vide Dionysium Carthusianum, qui omnia quæ hoc capite dicuntur, sigillatim B. Virgini accommodat.

3 et 4. ET IN MEDIO POPULI SUI EXALTABITUR, ET IN PLENITUDINE SANCTA ADMIRABITUR (id est, admirationi erit): ET IN MULTITUDINE ELECTORUM HABEBIT LAUDEM, ET INTER BENEDICTOS BENEDICETUR, DICENS, — q. d. Populus fidelis audiens hæc præconia sapientiæ, eandem exaltabit: et plenitudo, id est, multitudo, amplius plenusque cætus Sanctorum, eam admirabitur (sic sumitur plenitudo pro multitudo, vers. 46, et alibi); et multitudo electorum, ac qui a Deo sunt benedicti, eam laudabunt et benedicent. Hic versus jam deest in Græco et Syro, eumque omittit S. Ambrosius, lib. IV *De Fide*, cap. iv; olim fuisse in Græco liquet ex nostro Interprete, et ex S. Cypriano, lib. II *Testimon.* Tigurina verit, *in medio populi sui se geret magnifice, et in sancta multitudo miraculo est. In actu electorum laudem habet, et se beatam inter beatos predicat, et ait:*

5. EGO EX ORE ALTISSIMI PRODIVI, PRIMOGENITA ANTE OMNEM CREATURAM. — Hæc verba proprie competunt Sapientiæ increatæ, tum essentiali, tum personali, puta, Verbo æterno, et Filio Dei: suo tamen modo competunt quoque sapientiæ creatæ, uti ostendi cap. 1, vers. 1.

Quæres, quodnam os Dei, ex quo prodit sapientiæ? Respondeo, anthropopathos, id est, humano more, tribuitur Deo os, cum ipse sit purissimus spiritus, carens ore et corpore. Primo ergo S. Ambrosius, lib. *De Fide contra Arianos*, cap. II, per os accipit jussionem Dei, qua initio *Genesis* dixit: «Fiat lux, fiant luminaria, fiat firmamentum,» etc., illicoque omnia facta sunt. Tunc ergo ex ore Dei prodit sapientiæ, cum ex sapientiæ sapientissime dixit: «Fiat cælum et terra;» itaque sapientiam ipsam opere quasi enixus est, et in lucem edidit. Sic et Jansenius: Significat, inquit, juxta litteralem sensum, sapientiam Dei verbo editam esse in mundo, cum Dei verbo omnia creata sunt, in quibus Dei sapientiæ (quæ ante mundi creationem velut latebat in corde Dei) mire declarata est, et hominibus exhibita. Secundo, simplicius, generalius et germanius, os hic metaphorice significat mentem et intellectum Dei: sicut enim ex ore formatur et prodit verbum oris vocale, sic ex mente formatur et prodit verbum mentis, sive mentale. Quod enim est os capiti, hoc est mens animæ. Unde Lyranus: «Os Altissimi, inquit, dicitur potentia gene-

rativa Patris, qua producitur verbum spiritale, sicut ore producitur verbum sensibile.» Quare sicut verbum oris nostri exprimit totum conceptum mentis nostræ; sic Pater æternus uno hoc Verbo mentis dicit et exprimit omne quod sapit, omne quod comprehendit, imo omne quod est, omne quod habet, omne quod potest, ac consequenter omnes creaturas possibles. Unde in hoc Verbo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ divinæ absconditi.

Dicit ergo: «Ego ex ore Altissimi prodivi;» id est, ego ex mente Dei, velut verbum mentis prodii, aut, mente Dei concepta sum, mentis Dei partus sum et proles. Est catachresis. Sicut enim ore dicimus verbum sensibile, ita Deus mente dicit et concepit Verbum divinum intelligibile; tum essentiali, quod commune est toti SS. Trinitati; tum notionale et personale, quod proprium est Filio, cui proprie hæc competunt, teste S. Ambrosio, lib. I *De Fide*, cap. vii, et lib. *De Filii divinitate*, cap. xii. Unde aliqui pro ore legunt corde. Ita Agnellus Episcopus Ravennæ, epist. ad Arminium, quæ exstat tom. IV *Biblioth. SS. Patrum*, Arianis quærentibus an Filius, cum venit in mundum, formam servi accipiens, deseruerit Patrem, respondit: «Sit verbum, quod exierit de ore meo, et introierit in aurem tuam, et per aurem tuam in corde tuo cœperit manere, dic mihi: Numquid, quia in pectore tuo manet, jam in meo pectore non est? Si ergo sensus per os meum egressus, in tuam mentem ingressus, meam non deserit animam; quanto magis ex Deo Patre egressus sermo, pectus Patris deserere non potuit? Nam ipse Filius dicit: Ego ex corde Patris prodii, *Eccle.* xxiv; et Pater dicit: Eructavit cor meum Verbum bonum,» *Psalm.* xlv. Porro S. Ambrosius, lib. IV *De Fide*, cap. iv: «Dicimus, inquit, potestatis esse, quod nos filios Dei fecit; proprietatis autem generationem esse oracula divina declarant. Dicit enim Sapientiæ Dei: Ego ex ore Altissimi prodivi; hoc est, non coacta, sed libera: non potestati obnoxia, sed nata, generationis arcano, privilegio dominationis, et jure potestatis.» Unde sequitur, «primogenita,» id est, primo elicitæ et conceptæ, «ante omnem creaturam.» Licet enim sapientiæ hic generaliter capiatur, ut communis est creatæ et increatæ, non quomodolibet; sed quatenus ipsa est idea et causa creaturarum, ut sequitur; tamen proprie hæc verba competunt Filio, qui a Patre procedit ut Verbum et idea Patris, juxta quam omnia dixit et creavit. Unde Syrus verit, *ex ore Altissimi processit*; Tigurina, *ego prodivi ex ore Altissimi; ante omnem verum naturam primogenita*; alii, *ego ex ore Altissimi cavi*; hoc enim significat Græcum *ἐκ τῆς κοιλίας*. Quocirca solus Filius proprie est primogenitus Patris, quæ ab æterno ante omnem creationem et creaturam; quare a S. Paulo vocatur «primogenitus omnis creaturæ,» *Coloss.* 1, 15. Hinc patet pluralitas personarum in SS. Trinitate: genitus enim

a gignente sive genitore distinguitur; nemo enim potest gignere seipsum. Judæi id pertinaciter negant, dicuntque in Deo unam esse personam, sicut est una essentia. Quare hunc locum accipunt de lege data Mosi, quam ipsi fingunt creatam fuisse a Deo ante mundum, per duo millia annorum, quæ sane insulsa est fabula. Ita Lyranus.

Ex hoc loco Theologi docent Filium procedere et gigni immediate, non a natura divina, sed ab ore, id est, ab intellectu divino Patris: ipse enim est Verbum mentis paternæ; ac refutant Durandum in I, dist. 6, *Quæst.* II, qui opinatus est processiones Filii et Spiritus Sancti in divinis esse immediate per naturam, et non per intellectum, vel voluntatem. Vide Suarez lib. I *De Trinit.* cap. v, num. 5.

Porro Jansenius, qui hæc omnia accipit de Sapientiæ Dei essentiali, censet eam primogenitam dici ante omnem creaturam, quod ante omnia in Deo substituerit, nunquam quidem in eo incipiens; sed cum eo semper permanens. Verum hoc proprie non est esse primogenitum, sed esse ingentum et permanens. Quare hoc epithetum proprie competit soli Sapientiæ notionali, puta, Filio; sapientiæ vero essentiali et increatæ, abusive duntaxat per catachresin, qua *primogenita* idem est quod primo mente concepta. Unde Sixtus Papa, epist. 1, hæc verba Ecclesiastici producit ad probandum Filium esse Patri cœternum et consubstantialem.

Prima est hæc laus sapientiæ, qua ipsa se laudat ab origine nobilissima: originem enim et genus ducit a Deo, idque ab æterno. Unde in sequentibus docet eam a Deo prodeuntem existisse ideam, et causam cæli et terræ, omniumque rerum creaturarum; sed tandem proprie se ostendisse, et fixisse sedem in populo fidei, puta, in Israelitis, posteris Abraham et Jacob.

Perperam Ariani ex *τῆς primogenita* inferebant Christum esse creaturam, sed primam. τῆ enim primo, inquebant, dicit respectum ad secundum, q. d. Christus est primogenitus Dei; quia secundogeniti sunt Angeli, cæteræque creature. Perperam, inquam: nam Filius est genitus, non creatus; creature vero sunt creatæ, non genitæ a Deo. Igitur τῆ primo respicit quidem creaturas, sed in alio ordine productionis, q. d. Filius est prius genitus, quam creature sint creatæ: nam Filius ita est primogenitus, ut idem sit pariter unigenitus, ut ait S. Joannes cap. 1, 18.

Moraliter, hæc verba Siracidis legens et ruminans B. Henricus Suso, in sapientiæ amore totus exarsit, uti refert auctor Vitæ ejus, cap. iv; unde ipsemet Suso in *Dialog.* cap. vii, ita sapientiam loquentem, et homines ad se invitantem, introducit: «Ego præcelso edita sum generi, et clarissimis orta natalibus. Ego amantissima sum patris cordi Verbum, et secundum suavissimum abyssum naturalis generationis meæ ex purissima ac nuda Patris substantia mirifice placeo

blandissimis oculis ejus, in mellissima ac fragrantissima Sancti Spiritus charitate. Ego thronus felicitatis, ego animarum corona sum: oculi mei lucidissimi, os delicatissimum, genæ rubicundæ et candidæ, totaque habitudo et species mea tanti decoris et gratiæ, tamque absolutæ elegantiæ, ut etiamsi quis eo nomine ad extremum usque judicii diem, in fornace ardenti jacere deberet, quo vel unico mei posset conspectu perfrui; nec sic adhuc pro dignitate meritis id esset. Ego lana candidissima tam præclare ornata sum vestibus picturatis, variis intextis floribus (puta, rubentibus rosis, albicantibus liliis, purpureis violis aliisque quibuslibet) tam delicate circumdata sum, ut quantumvis amœni ac vernantis maii flores omnes, pratorum omnium, quamvis aprorum, virentes frutices et virgulta, denique camporum quorumlibet pulcherrimi flosculi, si cum mea venustate conferantur, non aliud sint quam horridi tribuli. » Unde concludens subdit: « Ego in divinitate ludum ludo jucundissimum; unde in beatos angelicos spiritus tanta redundat copia gaudiorum, ut mille anni vix brevissima eis hora videantur. Totus cæli exercitus, præ insolita admiratione, in me suos intendunt obtutus, meque observant. O terque quaterque beatum illum, cui hunc amoris ludum, isthæc jucunda tripudia in cælestibus gaudiis ad latus meum, delicatas tenenti manus meas, felicissima securitate in omnem æternitatem celebrare dabitur. Non nisi unicum ex ore meo blanditer proficiscens verbum, omnem instrumentorum musicorum harmoniam, omnes Angelorum omnium melodias superat. Tam sum amabilis et suavis animæ puræ et amanti, ut præ mei desiderio merito rumpi deberent corda omnium. » Hæc Suso.

Mystice, hæc verba Siracidis adaptes B. Virgini: ipsa enim non solum excelluit sapientia et gratia omnes Angelos et omnes homines; sed et velut caput eandem in omnes Adæ posteros se invocantes transfundit. Audi S. Hieronymum vel potius Sophronium serm. *De Assumpt.*: « Dei genitrix, ait, electa et præelecta, vere ab Angelo salutatur et prædicatur gratia plena, per quam largo Spiritus Sancti imbre superfusa est omnis creatura. » Et B. Petrus Chrysologus, *serm.* 142: « Beata, inquit, quæ sola inter homines audire meruit præ omnibus: Invenisti gratiam apud Dominum.

SECUNDA PARS CAPITIS.

DE POTENTIA, CREATIONE ET GUBERNATIONE SAPIENTIÆ.

6. EGO FECI IN COELIS, UT ORIRETUR LUMEN INDEFICIENS. — Tigurina, *indefessum*. Lux enim, initio mundi, per sapientiam Dei in cælis creata, semper in iis mansit, et luxit, imo aucta est quarta die mundi, cum ex ea factus est sol, luna et stellæ.

Quantam? quantam superius dixerat, plenam? et vere plenam, quæ largo imbre totam fuisset et infunderet creaturam. Invenisti enim gratiam apud Deum. Hæc cum dicit, et ipse Angelus miratur, aut feminam tantum, aut omnes homines vitam meruisse per feminam. » Rursum Sophronius: « Talibus, inquit, decebat Virginem oppignerari muneribus, ut esset gratia plena, quæ dedit cælis gloriam, terris Deum pacemque refudit, fidem gentibus, finem vitis, ordinem vitæ, ac moribus disciplinam. » Et rursus: « Quid mirum, si lætitiæ et gloriam plenam et superplenam habet in regno, quæ gratiam plenam et superplenam habet in exilio? Quid certe mirum, si tam in cælo, quam in terra ejus plenitudo super omnem creaturam sit, de cujus plenitudine omnis natura virescit? » Utrumque locum citat S. Bonaventura in *Speculo*, cap. vii, quibus attexit hæc S. Anselmi verba: « O femina plena et superplena gratia; de cujus plenitudinis abundantia respersa reviviscit omnis creatura! »

Ad id spectant etiam illa S. Bernardi, sermone *De Aquæductu*: « Petit, inquit, supereffluentiam ad salutem universitatis: Spiritus Sanctus, ait, superveniet in te; et copiosum illud balsamum tanta plenitudine influet, ut copiosissime effluat circumquaque. » Et alibi: « Plena, inquit, sibi, superflua nobis. » Concludit S. Bernardus, sermone citato *De Aquæductu*: « Deus totius boni plenitudinem posuit in Maria, ut proinde si quid spei in nobis est, si quid gratiæ, si quid salutis, ab ea noverimus redundare, quæ ascendit deliciis affluens. Hortus plane deliciarum, quem non modo afflaverit veniens, sed et perflaverit superveniens Auster ille divinus, ut undique fluant et diffluant aromata ejus, charismata, scilicet, gratiarum. Tolle corpus hoc solare, quod illuminat mundum, ubi dies? Tolle Mariam, hanc maris stellam, maris utique magni et spatiosi, quid nisi caligo involvens, et umbra mortis, et densissimæ tenebræ relinquuntur? Totis ergo medullis cordium, totis præcordiorum affectibus, et votis omnibus Mariam hanc veneremur: quia sic est voluntas ejus qui totum nos habere voluit per Mariam. » Accedit Richardus Victorinus in *Cant.* cap. xxviii: « Omnium, inquit, salutem desideravit, quæsit, obtinuit; imo salus omnium per ipsam effecta est. »

uti declaravi *Genes* 1, 14, Hæc est secunda laus sapientiæ ab effectu, quod, scilicet, ipsa sit causa rerum, ac præsertim lucis, quæ est quasi oculus, anima et vita mundi: cum enim ipsa sit lux, hinc præ aliis creatis meminit lucis a se factæ; cumque

zám vocat indeficientem, significat etiam post diem judicii lucem non defuturam. Hæc verba jam desunt in Græco et Syro; sed legit ea S. Maximus homil. 2 *De Festo Paschæ*: « Ipse est Dei Filius, inquit, cui Pater dies divinitatis suæ eructat arcana (juxta illud *Psal.* xviii, 3: « Dies diei eructat verbum. ») Ipse, inquam, est dies, qui ait per Salomonem: « Ego feci, ut crearetur in cælo lumen indeficiens. »

Quocirca D. Ludovicus Blosius in *Aspirat.* apte et pie ad Sapientiam anhelus ita suspirat: « O Sapientia æterna, lumen tuum mihi præbe. Illucesce mihi, o lux fulgida et gratiosa, ut in meridiem clarissimam vertantur tenebræ cæcitatæ meæ. Exorna, o bone Jesu, animam meam illo charitatis decore, quem diligis; impingua eam illo amoris adipe, quo delectaris; aufer ab ea quidquid oculis tuis minus placet, et eam redde sibi per omnia placentem. O ardor suavissime, vora et feliciter consume pulvisculum substantiæ meæ. Transfer me in te, ut ego indissolubili amoris glutino tibi adherens vivam ex te, et tanquam liliū effloream coram te. O venustissime atque vernantissime flos, Jesu; o vita perennis; vita, per quam vivo, sine qua morior; vita, per quam gaudeo, sine qua mereo; vita dulcis et amabilis, concede, ut tibi jungar, te amplectar, et suavi charitate soporatus in te, qui es pax gratissima, sancte obdormiam! »

Notat Lyranus: Describitur hic, inquit, generatio sapientiæ genitæ, puta Christi, primo æterna, vers. 1; deinde temporalis ex Virgine descendente ex David, vers. 34; mox, post generationem Verbi, describitur hoc vers. 6, creatio mundi. Similem ordinem servat S. Joannes Evangelista cap. 1, ubi vers. 1, assignat emanationem Verbi divini a Patre, dicens: « In principio erat verbum; » secundo, mundi creationem, dicens: « Omnia per ipsum facta sunt; » tertio, Verbi incarnationem, cum subdit: « Et verbum caro factum est. »

Mystice hæc verba: « Ego feci in cælis, ut oriretur lumen indeficiens, » adaptes B. Virgini. Unde B. Petrus Damianus, serm. *De Assumpt.*: « Electa ut sol. » Electa, inquit, sed præelecta, ut sol; quia sicut sol solus orbem illuminat; sic hæc sola soliori lumine et Angelos et homines illustrat. » Et post nonnulla: « Nihil habuit Spiritus in visibilibus creaturis excellentius, cui excellentiam Virginis compararet; multo enim altius aliquid habuit claritas solis, quam lunæ: quia etsi illa minores stellas obscurat, non tamen penitus occultat; hic vero lucidius incandescens, ita sibi siderum et lunæ rapit positionem, ut sint quasi non sint, et videri non possint. Similiter et virga Jesse veriprævia luminis, in illa inaccessiblei luce prælucescens, sic utrorumque spirituum habebat dignitatem, ut in comparatione Virginis nec possint, nec debeant apparere. » Et inferius: « Considera, inquit, quam stellaris et serena obumbratio, quam luminosus fulgor circulem orbem tanti sideris

superfundat, et aliorum luminum claritatem non mediocriter offuscat; sic et Virgo inter animas Sanctorum, et inter Angelos electa, merita singularum et omnium titulos antecedit. Quamlibet stellæ reluceant, luna tamen et magnitudine præeminet, et splendore; sic utramque naturam Virgo singularis superat, et immensitate gratiæ, et fulgore virtutum. » Et Richardus Victorinus, ad illa *Cant.* iv: « Duo ubera tua, sicut duo hinnuli gemelli, etc. His hinnulis, inquit, dicta B. Mariæ ubera comparantur; quia, cum tam Angeli quam Sancti pro peccatoribus solliciti sint, et eis tam meritis quam intercessione subveniant; credendum est B. Virginem tantum in hoc posse, quantum utraque simul creatura; imo utraque potentior judicatur, quia utraque per hanc reparatur, et Angelorum ruina per hanc restaurata est, et humana natura reconciliata. » Rursum S. Anselmus apud S. Bonaventuram, in *Speculo*, cap. vii: « Tibi solum, inquit, loquor, Domina, beneficiis tuis plenum esse mundum: inferna penetravit, celos superavit; per plenitudinem enim gratiæ tuæ, quæ in inferno erant, se lætantur restaurata. » et quæ supra mundum sunt, se lætantur restaurata. » Ipse etiam S. Bonaventura, cap. v, sic ait: « O quam late, et quam longe arbor illa magna beatæ virgo Maria ramos suos extendit; quam late ad homines, quam longe ad Angelos, quam alte ad Deum! »

ET SICUT NEBULA TEXTI OMNEM TERRAM. — Syrus, sicut nebula cooperuit terram; Tigurina, in modum nebulae terram omnem obtexit. Significat tenebras primigenias, de quibus dicitur *Genes* 1, 2: « Tenebræ erant super faciem abyssi, » q. d. Ego sapientia tenebris, quasi nebula primitus texti terram, utpote rudem et deformem, ne ejus deformitas appareret, sicut homo nudus tegit suam nuditatem tenebris et latebris; ut nebula sit ablativi casus. Sensus ergo est: Sicut nebula solet tegere terram; sic sapientia per tenebras primigenias, quasi sui nubem et nebulam, texti terram, juxta illud *Job* xxxviii, 9: « Cum ponerem nubem, vestimentum ejus (maris et terræ), et caligine illud quasi pannis infantæ obvolverem, » q. d. Sicut infans nudus fasciis obvolvitur et vestitur; sic ego nuditatem primigeniam terræ tenebris, quasi pannis infantæ fasciisque vestivi et obvolvi.

Addit noster Gregorius de Valentia, *De Opere sex dierum*, in opere secundæ diei: « Quasi nebula, » inquit, obtexit sapientia terram, quia aer initio mundi creatus non fuit purus, sed impmixta ei fuit nebula, quæ proxime texti terram, et aspectum prohibuit (etiam orta luce) ejus spatii patentis, quod nunc ex terra cernimus usque ad ipsa corpora cælestia, quousque pertingere potest acies oculorum.

Hinc secundo, exponi potest, q. d. Ego terram texti nebula, id est, continua successione tenebrarum et noctis, post creationem lucis et solis, cujus lumen indeficiens immediate ante descripsit; illi